

SMRT LOLITE, RAĐANJE LILIT: Ogled o adolescentnoj ženskoj seksualnosti*

Leposava Kron*
Olivera Pavićević*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U radu se analiziraju dva kontradiktorna ženska seksualna arhetipa: dečija nevinost Lolite i hiperseksualnost Lilit. Razvoj seksualnog self-koncepta je veoma važan korak u periodu adolescencije što je razlog zbog kojeg adolescenti pokušavaju da osmisle i organizuju svoje seksualno iskustvo da bi razumeli strukturu i podsvesnu motivaciju. Najnovije studije sugerišu da je među mladim devojkama i ženama oštećeno mentalno zdravlje u korelaciji sa slučajnim seksualnim odnosima.

KLJUČNE REČI: Ženska seksualnost / adolescenti / potrošačka kultura / mentalno zdravlje

1. UVOD: O NEKIM ARHETIPOVIMA ŽENSKJE SEKSUALNOSTI

Lolita, deskripcija njenog identiteta i način na koji je romansirano njeno ponašanje i romantizovan odnos starijeg muškarca i devojčice, vremenom je postao paradigmatički primer za analizu seksualne manipulativnosti sasvim mladih devojaka, adolescentkinja, kao i moći koja se eventualno stiče identifikacijom sa starijim muškarcem. U *Loliti* Vladimira Nabokova (Nabokov,

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: bebakron@gmail.com

* E-mail: olja64@eunet.rs

1958) prikazane su Humbertove ekstremne akcije i emocije koje nisu rezultat fiziološke realnosti već psihološke potrebe da pobedi, poseduje i kontroliše. Odnosi između polova postavljeni su jednostavno: žene su tu da bi bile posedovane, a muškarac postoji da bi njen identitet učinio kompletnim. Lolita se u psihološkoj literaturi najčešće spominje u kontekstu pedofilije i incesta, ergo *erosa* na stranputicama, ali njena partikulama uloga uključuje pasivno, nedirektivno i neagresivno zavodjenje znatno starijeg muškarca i koja pri tome uživa u svojoj "dečijoj", nevinoj neodoljivosti kojom stiće poziciju psihološke prednosti nad muškarcem koji je najčešće i uzor za identifikaciju pri čemu se nalaze u nekoj vrsti hijerarhijskog odnosa u kojoj je ona u nekom smislu podređena.

Lilit je mesopotamski ženski demon noći. Ona je prvobitno bila sumerski i vavilonski sukub (demon koji uzima oblik žene i sa muškarcima ima seksualni odnos tokom sna "žrtve"), koji je kasnije stopljen sa Lamashtu, demonom koji ubija mušku decu. U Srednjem veku se pojavljuje ideja o Lilit kao prvoj Adamovoj ženi. U midrašu Alfabet Ben Sira (oko 10. veka) ona je Adamova prva žena u rajju, koja je stvorena od Adamove prašine da bi bila njemu ravna.

Lilit je kasnije svojevoljno napustila Rajski Vrt odbijajući da se potčini Adamu i bila je zamenjena drugom ženom, Evom. Lilit se primarno definiše kao mesopotamski ženski demon noći, premda je u kasnijim literarnim i psihološkim interpretacijama stavljena emfaza i na njenu drugu, svetliju stranu. Lilit se psihološki može opisati i kao neka vrsta dinamskog opozita Loliti, kao libidna sila, vitalna ženska seksualna energija koja moć crpi iz sebe same i sopstvene seksualnosti, kao nadgradnja muškog principa, kao žena sa imperativom iskustva bogatog erotskog života, uključujući i njegovu demonsku komponentu. Lilit na taj način postaje svesna svoje seksualnosti i otklanja barijere socijalno poželjnog i indoktriniranog ponašanja i stiće samopoštovanje (Humm, 2013).

Neki autori sugerišu da je Lilit-žena, Lilit-majka i Lilit-zavodnica u tolikoj meri prisutna u svakodnevnom životu i psihopatologiji međuljudskih odnosa, da je u tolikoj meri postala "realna" da zaslužuje posebnu "dijagnostičku" odrednicu u stručnoj literaturi, kakvu su stekli Edipov kompleks, kompleks Don Žuana, Kainov kompleks etc. (Petrović i, & Petrovic – Stefanovic 2000). Istraživači savremenih internet društvenih mreža tvrde da je u ženskoj populaciji Lilit sa različitim sufiksima, prefiksima ili modifikacijama najčešće korisničko ime (username) ili šifra za pristup različitim forumima ili interaktivnim grupama kao što su Fejsbuk i Tviter.

2. ADOLESCENTNA SEKSUALNOST, "NOVA ŽENSTVENOST" I MENTALNO ZDRAVLJE

Razvoj seksualnog self-koncepta i erotskog identiteta je veoma važan korak u periodu adolescencije. To je razlog zbog kojeg adolescenti pokušavaju da osmisle i organizuju svoje seksualno iskustvo da bi razumeli strukturu i podsvesnu motivaciju (Andersen, & Cyranowski, 1994).

Najnovija istraživanja (Nauert, 2013) su empirijski potvrdila da seksualne prakse adolescenata koje uključuju slučajni i neobavezni seks i eksperimentisanje na tom planu u ranom uzrastu, indukuju različite probleme sa mentalnim zdravljem, česte depresivne reakcije, razmišljanja o suicidu ili sklonost suicidnom ponašanju (zloropotreba supstanci, ekscitativno upražnjavanje ekstremnih sportova, brze vožnje, *anorexia mentalis*) Adolescencija je, kao što je veoma dobro poznato, period posebne psihološke, socijalne, egzistencijalne ali i fiziološke vulnerabilnosti. Mozak mladih adolescenata nije neurološki zreo; nekoliko regija u mozgu kao što je frontalni lobus cerebralnog korteksa ili hipotalamus koji je odgovoran za samokontrolu i odlaganje gratifikacije, u tom periodu, sve do kasnih tinejdžerskih godina, nisu dostigli punu zrelost (Casey, Getz & Galvan, 2008). Eksperti, uključujući i naše (Anđelić, Vasić, & Lukić, 2008; Sieving, Oliphant & Blum, 2002; Tolman, 2001) , takođe upozoravaju da prerana adolescentna seksualna iskustva ekstremno povećavaju rizik od neželjenih trudnoća i seksualno prenosivih bolesti uključujući HIV i AIDS.

Analiza nove ženstvenosti u odnosu na feminističke teorije treba da uzme u obzir postojanje razlika koje su određene različitim istorijskim i kulturnim lokacijama u kojima se feminizam pojavljuje (Jackson, 2012). Ove autorke sugerišu da kada su u pitanju mlade devojkice feminitet se neizostavno mora posmatrati u sprezi sa popularnom kulturom koja im se obraća kao svojoj publici. Mediji imaju značajnu ulogu u transformaciji mladalačkog feminiteta koji je devedesetih godina značio "girl power" i nosio ljuti aktivizam pobunjene ženske subkulture koja negira patrijarhalni tretman mladih devojkica (Harris, 2004, prema Jackson, 2012). Transformacija klasične "girl power" u modifikovanu snagu dobija novu postfeminističku artikulaciju u kojoj su mediji odigrali važnu ulogu; devojačka snaga (girl power) uključuje novu moć, nezavisnot i mogućnost izbora (Connell, 1987). Ovu pojavu neki autori tretiraju kao varijaciju feminizma, drugi kao treći talas feminizma, a treći kao postfeminizam. Anđela MekRobi (McRobbi, 2009) ukazuje na krajnje problematične stavove o smeni reprezentacije mladih žena koje se u širem kontekstu mogu posmatrati kao postfeminizam, tvrdeći da se radi o

promociji korporativne kulture potrošača koja vidi nove mogućnosti za rast prihoda mladih žena. MekRobi (McRobbi, 2009:49) vidi posfordističko neoliberalni oblik kapitalizma kao plodno tle za pojavu postfeminističkih ideologija svuda gde on preovladava, pre svega u Velikoj Britaniji i SAD, ali i na drugim lokacijama. U odsustvu direktnog institucionalnog ili državnog nadzora, pojedinci, a posebno žene treba da postanu refleksivne i samorefleksivne, da kontrolišu i procene sopstvene životne pozicije i mogućnosti, kao i ona strukturalna i normativna ograničenja koja mogu da utiču na njih. Povećana refleksivnost često navodi na temu rodne hijerarhije ali i rađa nove oblike patrijarhalne moći (ibidem). "Novi seksualni ugovor" mladim ženama omogućuje da zauzmu pozicije kroz učešće u obrazovanju, zapošljavanju i potrošačkoj kulturi, tako što će se odreći političkih identiteta i kritike patrijarhata. One se angažuju u nizu praksi koje podstiču sposobnosti, uspeh, postignuća, uživanja, prava i socijalnu mobilnost u novoj kulturnoj politici koju je Stjuart Hol naziva "disartikulacija". Disartikulacija se odnosi na produkciju muške hegemonije koja uzdiže razliku između "zapadnih devojaka" i njihove seksualne samosvesti kroz "postfeminističku maskaradu" koja je orijentisana na telo i modu. "Postfeministička maskarada" se ostvaruje kao ironični, kvazi-feministički gest, dok u isto vreme suzbija svaku potencijalnu pretnju patrijarhalnom autoritetu sugerišući i odobravajući slobodu i pravo žena da uživaju u povremenom seksu i nesputanom izražavanju seksualnosti. Politika deartikulacije se umnožava u ovom društveno istorijskom momentu budući da su žene u obavezi da učestvuju u radnom životu, a "postfeministička maskarada" predstavlja način da se ponovo obezbedi rodna hijerarhija. Stabilnost heteroseksualne matrice se pojačava modom i lepotom "samostajlinga" koji postaje dominantan mehanizam vršenja vlasti nad mladim ženama. Hipererotizovano ili privremenim modnim diktatom potencirano kompulsivno negovanje ženstvenosti u popularnoj kulturi često indukuje negativne posledice po mentalno zdravlje i socijalno patološke pojave kao što su anoreksija koja najčešće uključuje i poremećaj telesne šeme, opsesivnost, nisko samopoštovanje, apatiju, reaktivnu depresiju, sklonost samopovređivanju, suicidalno ponašanje kao što su zavisnost od alkohola, droge, brze vožnje, ekstremni sportovi. Na taj način generisana i negovana patologija sposobna je da stvori čitav spektar tenzija i strahova koje pretvara u fantastične svetove za svoje ženske gledaoce (McRobbi, 2009: 108). Sveprisutnost i fascinacija modnim fotografijama u sinergiji sa potrebom za introspekcijom, refleksivnošću, poštovanjem i manifestovanjem sopstvenih talenata, stavlja mnoge devojke u poziciju konfuzije, ogorčenosti i frustracije, pri čemu one najčešće ne mogu da identifikuju izvore svog besa.

Tržište rada i potrošačke kulture stvara nove oblike ženstvenosti proizvodeći i reprodukujući društvenu podielu koja se materijalizuje kroz emfazu na žensko telo kao robu.

Moderni set ponašanja uključuje i žensku agresivnost, konkurentnost, "kučkasto" ponašanje, hostilnost, ekstremnu kompeticiju pa i verbalno nasilje u socijalnim i psihološkim interakcijama. Ignorisanje stvarnih nejednakosti, umesto novih puteva subverzije unutar sveta potrošačke kulture i odbrane kapaciteta ženskih otpora dovelo je do apsolutnog uzdizanja potrošačke kulture i svođenja žena na uživanje u potrošnji ženske robe. Rezultat je često agresivni individualizam, hedonistička ženska falocentrična orijentacija u sferi seksualnosti i kompulsivna opsjednutost potrošačkom kulturom.

Kulturalni diskontinuitet koji je u devedesetim godinama prošlog veka društvo u Srbiji vratio retrogradnim nacionalističkim vrednostima, doveo je do nespremnosti da se razume šta realno predstavlja prelazak u novo društveno uređenje. Intezivan upliv medijske industrije zabave, *modusa vivendi* "slavnih" i komercijalizacija većine segmenata društvenog i kulturnog života odvijali su se stihijski i uz veoma slabu ili nepostojeću kritičku i socijalnu distancu (Brown, 2002).

Promene koje su se odvijale u socijalnom i kulturnom okruženju gotovo da su prošle neopaženo usled preovlađujućeg fokusa javnosti na ekonomske i političke turbulencije u srpskom društvu u poslednje dve dekade. Efekti kulturne transformacije koji su pred nama su nastali u kontinuitetu društvene nebrige, inkonzistentnosti i nemoći da razume, artikuliše i usmeri intezivni upliv potrošačke kulture neoliberalnog kapitalizma i njenih dominantnih vrednosti koje su determinisane tržištem. Mnoštvo fenomena razvijenog konzumerističkog društva posredovano medijima i popularnom kulturom navodi nas na konstataciju da je naš svet iznenađujuće izmenjen kao da je u određenim društvenim i kulturalnim aspektima neprepoznatljiv.

Novi kulturni obrasci su formirani u okolnostima nedovršene dekriminalizacije srpskog društva, niskih građanskih, demokratskih i emancipatorskih kapaciteta i permanentno niskog životnog standarda većine stanovništva. Razočaravajuća istina o stvarnim efektima tranzicionih promena vrlo brzo se ispoljila na političkom, ekonomskom i socijalnom planu, dok su efekti transformacije u kulturnoj sferi prilično neopaženo iznedrili čitav spektar uznemirujućih efekata.

Eho poznog kapitalizma koji je u srpsko društvo dopirao kroz konzumersku potrošnju, zabavne medijske sadržaje i elektronske društvene mreže donosi bazične karakteristike društva nesigurnosti, uznemirenih identiteta i

dekonstruisanih entiteta. Društvene klase u poznom kapitalizmu nisu više određene isključivo ekonomskim ili položajem u produkciji, već se određuju prema afektivnoj pripadnosti, provođenju slobodnog vremena, estetici, potrošnji, prihodu i zaposlenju. Za klasni identitet i klasnu mobilnost postaje presudan izbor potrošnih dobara (Featherstone, 1991; Lury, 1996).

Nestabilnost klasnog identiteta uslovljena je stalnim promenama na potrošačkom tržištu, što se u srpskom društvu dodatno komplikuje okolnostima izuzetno ograničenih resursa, ekstremne socijalne polarizacije i njene parakriminalne i kriminalne pozadine. U tom smislu će se najverovatnije pojačavati konzumerska pohlepa, rasti nezdrava kompeticija i češće tražiti prečica u ostvarivanju uspeha definisanog ovim kulturnim obrascem. Pokazalo se da je borba za mesto u novonastaloj hijerarhiji izuzetno teška za muškarce i da je izazvala potres na planu normativnog maskuliniteta (Pavićević, Kron, Simenunović-Patić, 2013). Međutim, ostaje nam odgovor na pitanje, šta se dogodilo sa feminitetom u Srbiji? Tome je posvećen naredni deo ovog teksta.

3. O FENOMENU HIPERSEKSUALNOSTI: TRŽIŠTE I NOVA "ESTETIKA"

Sam pojam feminiteta nije *sensu stricto* definisan i fiksna već je podložan promeni u zavisnosti od duha vremena, šire društvene strukture, dominantne kulture, sistema vrednosti i situacionog konteksta. Koncept biti "žensko" se ne menja automatski, ali je u saglasnosti sa specifičnim društvenim kontekstima i interakcijom sa drugim ljudima (Messerschmidt 1997). Lociranost mladih žena unutar socijalne strukture i dominantne kulture utiče na njihovo razumevanje i oblikovanje ženstvenosti.

Postoji već uvreženi i neizbežni komentar koji se može svakodnevno naći u štampi da su ljudi koji su posetili Srbiju, uživali u fantastičnom provodu koji je, između ostalog, spektakularan i usled izuzetne lepote srpskih devojaka. One se često, proglašavaju za najlepšu žensku populaciju igde viđenu, i to bi bio jedan lep i vrlo pohvalan komentar, da se eventualno, u pozadini, ne kriju neka druga značenja i problemi konstrukcije novog feminiteta u Srbiji.

Sa druge strane, postoje i česta kritična zapažanja o našim devojkaama i ženama kao generalno preterano unificiranim u banalnoj i *in extremis* erotizovanoj estetici "prijateljica noći".

U tom mnoštvu različitih uzrasta, profila i tipova pojavljuje se određen vid depersonalizacije koja različitost, individualnost i originalnost zamenjuje za

uniformnost imidža koji je konstruisan dominantnim kriterijumima hiperseksualnosti. On u prvi plan stavlja tzv. ženske attribute (koji se čak u vrlo ranoj mladosti "unapređuju" zahvatima estetske hirurgije). Ova tema, posmatrana kao potencijalni problem često je bila predmet rasprava i debata stručnjaka u različitim medijima. Ključ za razumevanje leži u razotkrivanju unutrašnjih psiholoških promena i posledica koja se telesno ispoljavaju kroz izgled lica i tela mladih devojaka i žena, način oblačenja i ponašanja kao i kulturno poreklo i značenje nove "estetike" i kodeksa ponašanja koje je na ivici pornografije.

Novi feminitet se odlikuje nekim unutrašnjim karakteristikama, koje se takođe, mogu konstatovati na prvi pogled. Reč je o specifičnom senzibilitetu koji karakteriše prikrivena emocionalnost, izveštačenost i fetišizacija ženske seksualnosti. Senzacionalnost hipererotizovanog spoljašnjeg izgleda koji je usmeren na zavodjenje muškaraca određene ciljne grupe praćena je izvesnom hladnoćom, neprijateljstvom, preteranom kompeticijom, pa čak i manifestovanjem beskrupuloznog, bezobzirnog i hostilno izazivačkog stava. U ovom kontekstu spontanost, toplina, afektivno vezivanje i dublji emotivni doživljaj se tretira kao simptom viška slabosti koja je nepotrebna i nepoželjna. Devojke u vrlo ranom uzrastu seksualne relacije definišu kao neophodnu inicijaciju u svet odraslih, potvrdu sazrevanja u smislu osvajanja moći i eventualnog sticanja prednosti u bespoštednoj utakmici među vršnjakinjama.

4. NEDOVRŠENA DEKRIMINALIZACIJA SRPSKOG DRUŠTVA I NOVI OBRASCI EROTSKOG PONAŠANJA *GROSSO MODO*

U poslednje vreme se mnogo govori i piše na temu privlačnosti opasnih tipova, mafijaša i žestokih momaka sa asfalta (Pavićević, Kron, Simeunović-Patić, op.cit.) Naravno, nisu u pitanju žene kao populacija ili kategorija, nego konkretna grupa devojaka i mladih žena za koju su pripadnici subkulture kriminala, posebno oni "najuspešniji" u tom poslu privlačni kao ciljna grupa pogodna za "osvajanje", po mogućnosti na duži rok. Naravno da privlačnost "antiheroja modernog doba" nije samo u novcu kojeg poseduju i pripadnici nekih drugih esnafa, ali i oni od ženske populacije imaju drugačija očekivanja od onih koje imaju kriminalci i mafijaši. Direktor banke najverovatnije neće biti trajno privučen devojkom koja svoje životno vreme strukturira isključivo oko bavljenja svojim izgledom koji se seksualizira do krajnjih mogućnosti i koji se ponekad svodi isključivo na vulgarni eros lišen bilo koje druge komponente. Nekom manje obrazovanom momku sa asfalta ili

mafijašu može biti dovoljno društvo "štancovanog" seks simbola sa kojim lako može ući u neku vrstu kupoprodajnog ili biznis aranžmana. Na žalost, živimo u vreme kada je nasilje postalo ne samo deo psihopatologije svakodnevnog života, već se, naročito u poslednje dve dekade etabliralo i kao jedan od unosnih "zanata". Nasiljem se može zadobiti ugled, moć, politička ili lična, eliminisati protivnik, imaginaran ili stvaran. Mlade devojke koje, kako izveštavaju stručnjaci koji se time bave, sve ranije stupaju u seksualne odnose (Anđelić et al., 2008) i oni se percipiraju kao jednostavan način da se dođe do brendirane garderobe, skupih putovanja, kola, stana ili estradne slave. To nije klasična prostitucija, ali uključuje doživljaj i upotrebu sopstvenog tela kao "preduzeća" u koje se ulaže da bi se prečicama stekla što veća dobit, brzo i lako. Naravno, psihološke posledice toga su često nepopravljive, često i zdravstvene (broj pobačaja kod mladih devojaka počevši od 14-te godine je u porastu) naročito ako se sa tim stilom života počne u ranom i ranjivom adolescentnom dobu.

Moglo bi se se reći da nam je to amanet po zlu čuvenih devedesetih kada je kriminal kao unosan zanaat dobio snažnu socijalnu afirmaciju. Heroji ulice i žestoki momci pružaju iluziju udobnog i raskošnog života koji sebi može obezbediti atraktivna mlada devojka ili žena kojoj je stalo do statusnih simbola onako kako su oni određeni u toj subkulturi kojoj i sama pripada.

Često se u medijima ali i među ekspertima postavlja pitanje da li je moguće napraviti psihološki profil takvih devojaka i žena koje inkliniraju kriminalcima i opasnim momcima. Istraživanja govore da one ne predstavljaju homogenu grupu s obzirom na crte ličnosti, karakter, motivacione karakteristike, inteligenciju ili temperamentalne stilove. Te devojke i mlade žene potiču i iz različitih socijalnih miljea, mada je porodica sa stabilnim sistemom vrednosti snažan protektivni faktor protiv ovakvog oblika ponašanja i načina života. Pa ipak, na fenomenološkom planu sigurno imaju neke zajedničke karakteristike: volja za moć koja se stiće identifikacijom sa partnerima, želja za lakim sticanjem materijalnih dobara za koje procene da su im potrebna, neka vrsta opsesivnog traganja za idealnim partnerom koji će omogućiti raskošan život bez da se one trude u pogledu sopstvenog školovanja, karijere, učenja ili napredovanja. One svoje telo često doživljavaju kao "preduzeće" u koje se ulaže (šminka, "izazovna" garderoba, (ne)estetske intervencije tipa ugradnje silikona na željena mesta) da bi u narednom periodu donosilo profit (izlasci na skupa mesta, putovanja, automobili, nekretnine, estradna ili manekenska karijera). U kontekstu srušene piramide vrednosti koja nam je takođe i amanet i krst devedesetih, te mlade žene možemo smatrati žrtvama jednog grotesknog sistema vrednosti. I one same često izgledaju

groteskno uniformisano, bez ikakvog ličnog pečata i stila, slepo prateći standard koji je kao nekim konsenzualnim slaganjem postignut, ali se već sutra može drastično promeniti i postaviti nove diktate. Kad se standard promeni, one su spremne da gotovo "religiozno" prate novi, ulazeći pri tom u oštru, hostilnu i nezdravu kompeticiju sa prijateljicama i poznanicama ko će pre i bolje ili upadljivije izvršiti neku estetsku ili hiruršku intervenciju koja je često opasna ne samo po fizičko već i po mentalno zdravlje (može voditi u zavisnost od "svemoćnog" hirurškog noža), ali to je već druga priča koja izlazi iz okvira ove teme. Nadamo se da na ovom prostoru više neće nicati cveće zla kao ovo koje već više dve dekade generišući poseban duh vremena truje našu svakodnevicu.

Činjenica da se momci sa asfalta najčešće trajno vezuju brakom i imaju decu i porodicu potencijalno ostavlja utisak kao da je u diskrepanciji sa njihovim "zahtevnim" poslom. Deluje možda na prvi pogled paradoksalno, ali realno to njihovim rizičnim životnim stilovima pruža iluziju ravnoteže i harmonije. Žestoki momci sa asfalta uglavnom žive hazarderskim i opasnim životom, posebno oni koji imaju "uspešne" kriminalne karijere. Porodica je mesto sigurnosti, osećanja pripadnosti i pruža iluziju "mirnog" života. Niko ne može da bude u situacijama visokog psihološkog intenziteta i pod adrenalinom kontinuirano – postoji i potreba za opuštanjem i mestom gde vlada "red i mir" kakogod ga oni definisali. To psihološko utočište može pružiti najčešće porodica. Nezavisno od ove, da kažemo, psihološke i egzistencijalne "dobiti", postoji i "socijalna" koja nije za zanemariti. Kriminalci i mafiozi, u socijalnim interakcijama koje nisu nužno i isključivo sa kriminogenim okruženjem, mogu biti percipirani kao solidniji i mogu biti procenjeni kao osobe u koje se može imati više poverenja u "poslovima" ukoliko imaju status pater familiasa. Na taj način se uklapaju u stereotip socijalne poželjnosti koja uključuje brak i porodicu. Kao što je dobro poznato, sprega biznisa, estrade, prostitucije i kriminala je dosta složen i nedovoljno naučno istražen fenomen. Međutim, svakodnevna zbivanja koja u vidu izveštaja (nezavisno od toga koliko su oni pouzdani i objektivni ili ne) stižu do nas preko medija predstavljaju neku vrstu "prirodnih eksperimenata" čiji smo svedoci gotovo svakodnevno. U svim poslovima, pa i kriminalnim, kažu istraživanja, prednost prilikom dogovora, pregovora i sklapanja "poslova" se daje osobama koje žive tzv. "socijalno poželjnim" načinom života koji uključuje porodični život, imanje dece i slično. Videli smo rezultate Referenduma o braku u Hrvatskoj. Kod nas bi verovatno bili slični. Svetske statistike sugerišu da je homofobija najfrekventnija u Hrvatskoj, Rumuniji, Bugarskoj i Srbiji. Kao što je dobro poznato, visok procenat homoseksualne populacije, ne samo kod nas već i posmatrano globalno, maskira svoje seksualne preferencije tako što sklapaju

heteroseksualne brakove i imaju decu budući da su procenili da će tom socijalnom maskom jednostavnije napraviti uspešnu karijeru, naročito ukoliko ne pripadaju umetničkom ili svetu modne industrije gde homoseksualizam ima sasvim drugačiju, uglavnom pozitivnu recepciju. Naravno, tu gde je intimni i afektivni život u šizofrenom rascepu sa imitacijom srećnog porodičnog života nema sreće ni za koga i često dovodi do destruktivnih ili tragičnih posledica na različitim planovima, a pre svega po decu koja rastu u okolnostima licemerja i fundamentalne laži. Naravno, dalja elaboracija ovoga takođe izlazi iz okvira teme koja je predmet analize ovog članka.

5. NOVI FEMINITET I EROTSKI IDENTITET ADOLESCENTNE POPULACIJE

Doživljaj sopstvene seksualnosti kao najuspešnijeg sredstva za postizanje afirmacije u izvesnom smislu je psihološki ekvivalentno izgradnji i osnaživanju samopouzdanja adolescentskih muškaraca kroz inicijaciju nasiljem. Tako se seksualnost paradoksalno i groteskno pojavljuje kao oblik nasilja nad prirodom, fiziologijom a često i estetikom u cilju sticanja željenih društvenih pozicija. Kriterijumi formiranja ovako shvaćenog ženskog identiteta posredovani su u najvećoj meri diktatom "estetike" koju definiše tržište, ali i mediji kao promoteri narcističke i hedonističke potrošačke kulture. Tako se i femininost pojavljuje kao robni imidž koji se percipira kao atraktivan sa stanovišta ostvarivanja moći i prednosti u aktuelenoj utakmici ponude i potražnje. Duhovni i emocionalni doživljaji, solidarnost i razumevanje sopstvene pozicije u datoj realnosti odbacuju se kao suvišni i čak se doživljavaju kao slabost koja se ne isplati i biva neminovno kažnjena kao nepotrebna popustljivost. Ovakva socijalna percepcija femininog podržava filozofiju "kučke" u kojoj se svesno potiskuje emocionalnost, izbegava afektivno vezivanje, a mladalačka nesigurnost, spontanost i zbunjenost kao nešto prevaziđeno i staromodno. Tako se prerana "zrelost" koja je u psihološkom, socijalnom pa i fiziološkom smislu artefakt kao i uzrastu neprilagođena grubost i rezigniranost pojavljuje kao prateći efekat novog feminiteta. Seksualno iskustvo i praksa se percipiraju kao sticanje veština i znanja u funkciji osvajanja muškarca iz ciljne grupe koja se definiše kao poželjna i dominacije u vršnjačkoj grupi pri čemu su otuđeni od emocionalne suštine koja je *conditio sine qua non* za istinski doživljaj sreće i životne radosti. Melanholija ili simptomi depresije se manifestuju preko upadljivog nedostatka životne radosti i "elan vitala" u sred celog senzacionalističkog spektakla i performansa spoljašnje situaciono determinisane lepote, erotskog naboja, fizičke privlačnosti, seksualne

ekscitacije i "modne" i potrošačke kompulzije. Moda se specifično doživljava kao opsesivni pritisak za uniformno oblačenje, pri čemu izbor pada na one delove garderobe koji ističu ženske attribute i brendove ili kopije brendova za koje postoji subkulturalni konsenzus da su "in".

Poseban problem nastaje kada se ovako formirane "konzumerske mašine" nađu u situaciji nemogućnosti da finansijski zadovolje imperativne koje zahteva ovako konstruisani feminitet. Žene i devojke funkcionišu kao preduzeća čiji uspeh na tržištu zavisi od ulaganja u adekvatnu opremu, pri čemu se izbori i ciljevi svode na izbor muškarca kao poslovnih partnera koji mogu da održavaju i finansiraju ustanovljene obrasce ali i donesu dobit koja se standardno stiže u nekom kasnijem dobu i na drugačije načine (kola, stan, skupa putovanja). Ukoliko se uzme u obzir da nije izvršena fundamentalna dekriminalizacija srpskog društva, ima osnova za zaključak da se "nova ženstvenost" generiše preko uticaja kriminogenih elemenata kakvi su se mogli susretati u srpskoj estradi, popularnoj modi i kulturnim uzorima iz devedesetih godina prošlog veka. Ergo, novi feminitet u Srbiji jeste produkt uticaja globalnog tržišta korporativnog kapitalističkog tržišta o čemu se sve više piše u inostranoj stručnoj literaturi, ali i lokalnog konteksta koji uključuje estradno-kriminogenu subkulturu kroz koji je ovo tržište ulazilo u ekonomski i kulturno blokiranu Srbiju devedesetih.

U srpskom društvu se može uočiti zanimljiva koegzistencija tradicionalnog patrijarhata i za njega karakterističnog koncepta feminiteta i "nove ženstvenosti" koja se pojavila kao deo neo-liberane kulturne matrice koja dominira u razvijenim zapadnim društvima koja u srpskom društvu, opet, ima sopstvene specifičnosti iz već spomenutih razloga. Ta sinergija proizvela je, između ostalog, i specifičan tip ženstvenosti srpskih devojaka koji se nalazi "negde između" palanačke smernosti i pornografskog doživljaja seksualnosti i partnerskih odnosa.

6. ZAKLJUČAK: SOCIJALNE I PSIHOLOŠKE IMPLIKACIJE HIPEREROTIZOVANOSTI

U okviru potrošačkog *Weltanschauung*-a¹ devojke i žene su u subkulturi kojoj pripadaju pozicionirane kao moćni građani koji kupuju proizvode firmirane brendove obuće, odeće, kozmetike ili luksuznih artikala čime stižu željeni

¹ *Weltanschauung*, apstraktna nemačka reč koja označava pogled na svet, sliku sveta kao i fundamentalnu kognitivnu orijentaciju.

status. Sociološki posmatrano, povratak ženstvenosti i uživanja u izrazito ženstvenim proizvodima pojavljuje se kao nova tema za analizu u "takozvanom trećem talasu feminizma". U citiranom kontekstu potencira se prenaplašena upotreba šminke, ekstremno visokih štikli i seksualno provokativne odeće kao načina da mlade žene negiraju društveno-istorijske konotacije ženske slabosti i podređenosti (Baumgardner i Richards, 2004: 62.). Mlade žene traže da se konzumerizam ne odbacuje, već da se on upotrebi kao mogućnost da ostvare ono što žele, da budu nezavisne, jake, pametne i seksi u jednom "paketu".

Seksualizacija se odnosi na ekstremnu proliferaciju rasprava o seksualnosti kroz sve medijske forme kao sve češća estetska prezentacija devojaka i žena i tela muškaraca u javnom prostoru (Gill, 2007). Seksualizacija se odvija ne samo u domenu svakodnevnog života medijskog gledaoca, već u kulturi slavni koju konzumiraju devojčice, gde su slavne žene prikazane u obliku ekstremizovane seksualnosti u okviru narativa koji će bolje prodati proizvode (Liaing 2011, Shinkle, 2008, Shugart, 2003, prema Lamb, 2013). Mek Robi tvrdi da mediji imaju dominantnu snagu u definisanju seksualnih normi i da oni "donose presudu i utvrđuju pravila igre i da često omalovažavaju feminizam" (McRobbie 2004:258). Devojke su pozvane da učestvuju u onome što se označava kao "nepriključna kultura" "pornografikacija" i striptiz kultura (Levi, 2005, McNair, 1996, 2002) sa pratećim pozivom da kupuju i troše proizvode koji čine "postfeminističku" seksualnost. Generalno, ove medijske predstave o seksualnosti, njeni izdanci, reprezentacije i proizvodi postaju eksplicitniji i uobičajeniji deo života adolescentkinja nego što su ikad ranije bili (Atwood, 2006, Lamb 2010a). Samoseksualizacija se odnosi na izbor devojke ili žene da bude u skladu sa postavljenim standardima zavodljivosti u partikularnoj kulturi i da za to bude nagrađena (Coy and Garner, 2010). Samoseksualizacija je termin koji je zamenio samoobjektifikaciju jer ukazuje direktnije na seksualne aspekte objektifikacije. Za razliku od samoobjektifikacije koja referira na pasivnost koja je povezana sa starijim verzijama ženske seksualnosti, samoseksualizacija opisuje neoliberalni subjekt koji je aktivniji, samouveren i autoerotičan (Evans et al. 2010:115). Diskurs osnaživanja putem samoseksualizacije je promovisan u medijima i obožavanju slavni od strane mladih žena kojima su kao fanovi izložene i na koje se naknadno ugledaju. Taj diskurs je povezan sa samopoštovanjem i podseća na mušku heteroseksualnu fantaziju (Gill, 2007).

Ova okolnost je, sa jedne strane osnažila mlade žene i predstavila kao agente, te je u tom smislu, pozitivna, ali se ona pojavljuje i kao "nova tiranija" – obaveza da se bude seksualan na visoko specifičan način (Gill, 2008:53).

Samoseksualizacija iziskuje ispoljavanje neustrašivosti, ona je osnažena, ali i ograničena pretežno na one koji su beli, heteroseksualni, bogati i sposobni. Bazično neslaganje postoji između stavova da takva interpretacija reprezentuje devojke kao oruđe čiji se sužen izbor odražava u suprotnosti sa pretpostavljenim slobodnim izborima muškosti, i sa druge strane, stavova u sklopu postfeminizma i trećeg talasa feminizma da osnaživanje proizlazi iz izbora da se bude seksi bez obzira koliko je stereotipna ta zavodljivost, i da je preforming seksualnosti namenjen kako muškarcima tako i njima samima u cilju povećanja samopouzdanja (Gill, 2007).

Seksualizacija i hipererotizovano ponašanje sve mlađih devojaka predstavlja čestu temu rasprava eksperata iz oblasti mentalnog zdravlja koje uključuju brigu, sve do "moralne panike" zbog preranog gubljenja ne samo fizičke nevinosti već i nevinosti duha, negiranja važnosti afektivnog vezivanja i visoko rizičnog ponašanja po zdravlje koje uključuje involviranost u slučajne seksualne odnose (one night stand), prerane trudnoće i učestale prekide trudnoće (Nauert, 2013).

Porno-šik kao oksimoron i kao seksualno osnažena nepriličnost popularne kulture je podvrgnuta regulatornom oku društva i kulture. Uprkos tome što su slobodne da eksperimentišu sopstvenim telom i eksponiraju se kroz seksi odeću devojke podležu riziku da budu označene kao obespravljene "drolje" (Lamb, et al., 2013). Dvostruki standardi i dalje nose rizik od etikete prostitutke i kučke pri čemu postoji visoki stepen klasne prirode ove vrste regulacije feminiteta koja je povezana sa klasnom pripadnošću. Ekscesna seksualnost radničke klase i respektabilna seksualnost srednje klase prepoznatljivije su u popularnoj kulturi i klasifikuju praksu i žensku seksualnost u sadejstvu sa heteroseksualnom matricom (McRobbi, 2009).

Izražavanje identiteta devojaka kroz odeću koja se može čitati putem seksualnih značenja u svakodnevnom životu, oslanja se na Fukoov rad u pokušaju da razume artikulaciju postfeminističkih rasprava u popularnoj kulturi kao kulturni resus koji čini dostupnim određenu manifestnu "verziju" bića žene ili devojke (Jackson, 2012). Emocije i afektivne komponente seksualnosti su neraskidivo isprepletene u kompleksnoj mreži socijalnih interakcija, što je čest izvor frustracija devojaka i mladih žena koje svoj izgled i telesnost redukuju na porno objekte.

7. JEDNO RAZMIŠLJANJE ZA KRAJ

Ideja koja je inspirisala ovo "razmišljanje za kraj" potiče od dela konverzacije koji su vodili Ričard Evans, pisac knjige Graditelji psihologije

(1988) i Konrad Lorenz, nobelovac, čija su pionirska istraživanja na polju etologije i provokativno učenje o agresivnosti zadužili nauku 20 veka. Razgovor (op. cit. pp. 23-24) je tekao ovako:

EVANS: U Sjedinjenim Državama izdvajaju se dva nagona: seks i nasilje. Komisija za pornografiju koju je ustanovio predsednik (1970) zaključila je da je svako seksualno uzbuđenje izazvano pornografijom relativno neškodljivo, te da pornografiju ne treba zabranjivati. Ali je Komisija za nasilje (1969) našla da prikazivanje nasilja može da bude destruktivan model, i preporučila da pokušamo da sa filma i televizije uklonimo nasilje. Možete li da izmirite ovakve zaključke?

LORENZ: Slažem se da oslikavanje seksa i nasilja ima dva dejstva. Pre skoro sedamdeset godina, Haksli (Julian Huxley) je pisao da su ove radnje u isto vreme samopodsticajne i samoiscrpljujuće. Naravno, agresivnost je i samozadovoljavajuća.

Vrlo je realno pitanje da li navođenje ljudi da proživljavaju zamensku destruktivnu agresivnost povećava verovatnost pojave takve agresivnosti, ili ta zamenska agresija deluje kao katarza. Mislim da je tu daleko značajnija moguća opasnost uklanjanja inhibicija. Ako se deca naviknu da na TV gledaju ratove, ubistva i tuče, mogu im oslabiti inhibicije prema izvršenju ovih nasilnih radnji. Nije stvar u povećanju potencijala za agresivnost, već u slabljenju inhibicija, stvaranjem jedne društvene klime koja toleriše agresivne radnje.

Ako ste seksualni sadist, možete postati i nasilnik. Ali, glavna opasnost od pornografije je u deromantizovanju sveg polnog ponašanja. Ona je zaboravila na zaljubljivanje, na svu lepotu i svečanu obrednost nastajanja jedne veze, a to je za našu kulturu podjednako opasno koliko i nasilje.

EVANS: Šta tu mislite pod opasnim? Opasna je u drugom smislu nego nasilje, zar ne?

LORENZ: Da. Uništavanje ljudi zvuči krajnje svirepo, ali naša kultura može da podnese svesnu meru surovosti a da ipak opstane. Ali, uništavanje viših emocija, išćezavanje ljubavi i tanano usklađenog odnosa dvoje ljudi spojenih prisnom vezom može po opstanak naše kulture predstavljati veću opasnost nego nasilje."

Nama se čini da ovakvom rezonovanju (čija je veza sa našom studijom možda sasvim indirektna ali su njene implikacije veoma suptilne i važne za temu o kojoj smo raspravljali) ne treba ništa ni dodati ni oduzeti. Shvatanje po kojem su širenje pornografije, perverzije i seksualna nasilja činovi dehumanizacije i negacije ljubavi nije ni neobično ni novo. Ono što je,

međutim, zanimljivo i važno to je izuzetan socio-kulturni značaj koji mu Lorenc pripisuje i sa kojim bismo se mi bez dvoumljenja složili.

Ne treba zaboraviti da je ne samo kod majmuna, već i kod nekih nemiroljubivih primitivnih plemena, seksualni instinkt tesno povezan sa agresivnošću (na primer prikazivanje erektnog penisa kao znak preteće agresije). Psihopatologija međuljudskih odnosa nas uči da česte i surove batine roditelja mogu biti izvor seksualnog sladostrašća njihove dece od čega je verovatno patio i već pomenuti grof Sacher -Masoch kad je bio mali.

Rajk (Theodor Reik) je prvi psihoanalitičar koji je isticao važnu distinkciju između seksualnosti i ljubavi koju je Freud, po svemu sudeći, zanemarivao. On nas podseća da je čovek horde milenijumima (a primitivne ličnost i do danas) ostao neupoznat sa zagonetkom ljubavi kojoj, kako to kaže Vilhelm Rajh² (1988), "svi dugujemo svoje postojanje".

Rajk ističe da seksualno pražnjenje otkočuje mišiće dok ljubav otvara bravu ličnosti u svoj njenoj složenosti i celovitosti. Čovek sklon perverzним radnjama, seksualnim deliktima ili uspostavljanju trivijalnih, bezličnih i neintegrisanih seksualnih interakcija može biti seksualno zadovoljan ali ostaje lišen ispunjujućeg osećanja ljubavi. Na širem planu, kako mudro primećuje Lorenz, to "ugrožava opstanak naše kulture".

Rajh je precizno razlikovao seksualno pražnjenje od intimne povezanosti ljubavlju i tokom seksualnog akta. Kritičari Rajhove "opsednutosti orgazmom" često su ovo gubili iz vida.

Ispoljavanje seksualne agresivnosti i aberantnosti moglo bi se posmatrati i kao neuspeh ega da "proradi" i sublimira (pretvori u viši oblik) ono što je u seksualnom instinktu elementarno, izopačeno, socijalno neprihvatljivo, preterano ili brutalno.

Adler (1964 b) je smatrao da osobe koje praktiraju seksualne perverzije manifestuju u svom ponašanju "nesposobnost da se suoče sa izazovom ljubavi". On je parafilije posmatrao kao situaciju u kojoj se "cilj menja usled nesposobnosti da se ostvari" a seksualne perverte je smatrao sebičnim osobama sa odsustvom socijalnog interesa.³ Adler je (1964 a) isticao da

² Rajh je precizno razlikovao seksualno pražnjenje od intimne povezanosti ljubavlju i tokom seksualnog akta. Kritičari Rajhove "opsednutosti orgazmom" često su ovo gubili iz vida

³ Nezavisno od toga da li su u pitanju sadisti koji seksualiziraju osećanje neprijateljstva ili pitomi egzibicionisti koji više vole da budu viđeni na distanci nego da se direktno suoče sa seksualnim objektom.

su seksualne "aberrantnosti, silovanja ili zloropotreba dece samo različiti oblici sebične masturbacije" koji je, opet, definisao kao "stil seksualnog života izabran da potvrdi izolaciju i izbegne ljubav i brak" (ibid.).

Libido, kao izraz čistog seksualnog instinkta, samo prividno vodi sjedinjavanju ljudi. Ako je neintegrisan, prepušten sam sebi, neoplemenjen ljubavlju i bez unutrašnje kontrole on vodi u regresivno ponašanje ili, u svojim drastičnim manifestacijama, u seksualno nasilje čiju štetnost na raznim planovima nije potrebno posebno dokazivati.

Ovo razmišljanje čitalac može smatrati indirektnim zaključkom nad celom ovom raspravom.

REFERENCE

- (1) Adler, A. (1964 a) *Problems of neurosis*. New York: Harper and Row.
- (2) Adler, A. (1964 b) *Social interest: A challenge to mankind*. New York: Capricorn Books.
- (3) American Psychiatric Association. (2013) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th edition, abbreviated as DSM V), Washington, DC: Author.
- (4) Andersen B. L. & Cyranowski J. M. (1994). "Women's sexual self-schema". *Journal of Personality & Social Psychology* **67** (6): 1079–1100
- (5) Anđelić S., Vasić B., & Lukić R (2008) Prevencija prenošenja HIV-a sa majke na dete. U: *Dvadeset godina HIV/AIDS-a u Srbiji* (Eds. Šulović, V; Cucić, V & Ilić, D) pp.61-67. Beograd: Srpska Akademija nauka i umetnosti
- (6) Attwood, F. (2006). *Sexed Up: Theorizing the sexualization of culture*. *Sexualities* 9(1): 77-94.
- (7) Baumgardner, J., & Richards, A. (2004). "Feminism and femininity: Or how we learned to stop worrying and love the thong." In A. Harris and M. Fine (Eds.), *All About the Girl*, pp. 59-69. London: Routledge.
- (8) Brown JD (February 2002). "Mass media influences on sexuality". *J Sex Res* **39** (1): 42–5
- (9) Casey B. J., Getz S., Galvan A. (2008). "The adolescent brain". *Developmental Review* **28** (1): 62–77
- (10) Connell, R. (1987) *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press
- (11) Coy, M. and Garner, M. (2010) Glamour modeling and the marketing of self-sexualization: critical reflections. *International Journal of Cultural Studies*. Vol. Vol.13 :657-67

- (12) Evans, R. (1988) *Graditelji psihologije*. Beograd: Nolit.
- (13) Featherstone, M. and Hepworth, M. (1982) *Ageing and inequality: Consumer Culture and the Redefinition of Middle Age*. Unpublished paper presented at the British Sociological Association Conference 1982
- (14) Gill, R. (2007) *Postfeminist media culture: Elements of a sensibility*. *European Journal of Cultural Studies* **10**(2): 147–166.
- (15) Hayward, K (2004) *City Limits: Crime, Consumer Culture and Urban Experience*. London: The Glass House Press
- (16) Jackson, S., Vares, T., & Gill, R. (2012) 'The whole playboy mansion image': Girls' fashioning and fashioned selves within a postfeminist culture, *Feminism & Psychology*, published online, March 1, 2012
- (17) Lamb, Sh, Graling, K & Wheeler E. (2013) 'Polarized' discourse: An analysis of responses to Miley Cyrus's Teen Choice Awards pole dance, *Feminism & Psychology*. **23**: 163-183
- (18) Humm, A., ed., (2013) *Lilith Bibliography*. New York: Jewish and Christian Literature.
- (19) McRobbie, A (2008) *Young women and consumer culture*. *Cultural Studies* 22: 531–550
- (20) McRobbie, A. (2009) *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change*. London: Sage Publications
- (21) Messerschmidt, J. (1997) *Crime as structured action: gender, race, class and crime in the making*: Sage Publications.
- (22) Nabokov, V. V. (1958) *Lolita*. New York: G. P. Putnam's Sons Print.
- (23) Nauer, R. (2013). *Mental Health Issues Intertwined with Casual Sex Among Teens*. *Psych Central*. December, **3** :1 -3.
- (24) Pavićević, O., Kron, L., Simeunović-Patić, B. (2013) *Nasilje kao odgovor: socijalne i psihološke implikacije krize*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- (25) Petrović, S. & Petrović – Stefanović N., (2000) *Edip i Lilit*. Beograd: Partenon
- (26) Rajh, V. (1988) *Funkcija orgazma*. Beograd: Književno izdavačka zajednica A-S Delo.
- (27) Sieving R., Oliphant J., Blum RW (2002). "Adolescent sexual behavior and sexual health". *Pediatr. Rev.* **23**:407–16.
- (28) Tolman D. L. (2001). "Female adolescent sexuality: An argument for a developmental perspective on the new view of women's sexual problems". *Women and Therapy* **42** (1–2): 195–209.

Zbornik IKSI, 1/2013 – L. Kron, O. Pavićević
„Smrt Lolite, rađanje Lilith: ogled o adolescentnoj ženskoj seksualnosti”,
(str. 77-94)

LOLITA'S DEATH, BIRTH OF LILITH An essay on female sexuality

We consider the tensions between two feminine sexual archetypes: child innocence of Lolita and oversexed power of Lilith. Developing a sexual self-concept is an important developmental step during adolescence. This is when adolescents try to make sense and organize their sexual experiences so that they understand the structures and underlying motivations for their sexual behavior. A new studies suggest that among teen and young adults femail, poor mental health has a reciprocal relationship with casual sex as each contribute to the other over time.

KEY WORDS: Female sexuality / adolescents / consumer culture / mental health